

УДК 793.31

*Помпа Ольга Дмитрівна,
кандидат мистецтвознавства,
викладач кафедри народної хореографії
Київського національного університету культури і мистецтв*

ВИКОРИСТАННЯ ТРАДИЦІЙ ТАНЦЮВАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ НАРОДІВ СВІТУ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ У РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНО-СЦЕНІЧНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ

У статті досліджено традиції різних народів, їхнє значення та особливості в розвитку української народно-сценічної хореографії. Проаналізовано їх прояв у народно-сценічних танцях сучасності.

Ключові слова: традиції, фольклорні традиції, народно-сценічний танець, народно-сценічна хореографія, українська народно-сценічна хореографія, народна танцювальна творчість.

В статье исследуются традиции разных народов, их значение и особенности в развитии украинской народно-сценической хореографии. Проанализированы их проявление в народно-сценических танцах современности.

Ключевые слова: традиции, фольклорные традиции, народно-сценический танец, народно-сценическая хореография, народное танцевальное творчество.

This article is the holistic research about the traditions of different nationalities, which is also overlooking their meaning and special features. In addition, it covers the analysis of their existence in the staged folk dance of today.

Key words: traditions, folk traditions, staged folk dance, staged folk choreography, staged folk Ukrainian choreography, folk dance culture.

У сучасному світі хореографічне мистецтво має задовольняти потреби суспільства, а тому повинне шукати нові підходи до сценічних зразків та здійснювати їх на якісно новому, інноваційному рівні. Одним із таких підходів є фольклор того чи іншого народу, що стимулює використання досвіду, його адаптацію до конкретних умов сучасного та модернізованого суспільства задля задоволення потреб молоді, прискорення і підвищення інтересу до хореографічної культури в цілому. Не менш вагоме значення виявляють історичне походження та закономірності, що впливають на розвиток традиційно-сучасного народно-сценічного танцю.

Історичне походження українського народно-сценічного танцю досліджували такі автори: К. Василенко, Я. Верховинець, В. Годовський, О. Голдрич А. Гуменюк, В. Дорошенко та ін. Дослідники багатьох країн А. Бурнаєв (фіно-угорський танець), Ч. Санчай (тувинський танець), Чень Цзін і Тара Мак Ісаак (китайський танець), А. Бойко (білоруський танець), та І. Толстих (корейський танець) дослідили саме традиції народно-сценічного танцю різних культур. Кожен з них доповнив історію народно-сценічного танцювального фольклору. Проте питання про використання традицій

танцювальної культури народів світу як тенденція у розвитку української народно-сценічної хореографії ще недостатньо знайшло своє висвітлення. Цим і зумовлено вибір теми.

Мета дослідження – розкрити фольклорні традиції народно-сценічного танцю сьогодення на прикладі традицій різних народностей.

Зважаючи на те, що народно-сценічна хореографія в Україні нині набула професійності, реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: вивчити й проаналізувати фольклорні традиції, порівнюючи з творчістю споріднених народів, проводячи паралелі з зафіксованим фольклором інших країн.

Розкриття фольклорних традицій та їх аналіз на прикладі танців інших країн є винятково важливим для вивчення цієї проблематики, і також буде внеском до вивчення загальних закономірностей культуро-творчих процесів.

Перед сучасною системою освіти постає завдання залучення нових поколінь до історичних народних традицій, а значить – і збереження їх. Наше минуле – це фундамент стабільного, повнокровного життя в сьогоденні і запорука розвитку в майбутньому. Народні традиції, що передаються з покоління в покоління, створюють різноманітні засоби і форми виховання.

Кожному народу притаманні свої традиції, які втілює сукупність стандартів поведінки, що передаються спадково. Традиція виробляється під час формування етносу, коли він активно адаптується до довкілля – як природного, так і суспільного. За умов нормального розвитку традиції максимально набувають своєрідності, але з часом спрощуються і зникають. Деякі елементи можуть переходити до молодих утворень, які їх акумулюють, збагачують і передають іншим. Таку думку про традиції виразно ілюструє В. Дорошенко в доповіді [4]. Кожне покоління тої чи іншої історичної епохи відтворює нарізно свою культуру, відображенням якої є і народні танці, що вважаються сучасними в певний проміжок часу.

Народна українська танцювальна творчість зберігала і розвивала свої традиції нарівні з розвитком інших видів народного мистецтва. Живий зв'язок хореографії з життям, з ідеологічними, естетичними вимогами часу, суспільними ідеалами надав їй певні риси. Фольклорний танець зараз виконується танцюючими, насамперед для самих себе і лише частково для інших. І. Степанюк визначив народний танець як «результат, продукт народної творчості. Він повинен прижитися в народі і носити в собі риси народу... це стихійний вияв почуттів, настрою, емоцій і виконується в першу чергу для себе, а потім для глядача (товариства, гурту, громади)». Автор слушно зазначив, що народні танці «побутують в своєму природному середовищі і мають певні традиційні для даної місцевості рухи, ритми, костюми» [3, 5]. Зокрема, досліджуючи народно-сценічний танець, науковці Є. Зайцев та Ю. Колесниченко трактують це поняття як народний танець, оброблений для сцени та доповнений новими виразними засобами при збереженні основних національних особливостей [5, 21]. Фольклорний танець пройшов великий шлях розвитку від примітивного танцю до сценічного, зробивши віртуозну техніку засобом виразності. Тому джерелом народної танцювальної творчості є народно-сценічний танець.

Виконання фольклорних танців в Україні дедалі більше збагачується сучасними відтінками. У народно-сценічному танці балетмейстер вдається до увиразнення

танцювальної лексики, пошуку нових тем, сюжетних засобів виразності. Якщо потреба у виконанні складних елементів техніки виправдана розвитком дії, то такі рухи необхідні. Зміна музичного супроводу, нові сучасні костюми та бачення балетмейстера, нові зміст, ідеї та форми збагачують лексику, композицію танцю, завдяки чому хореографічне мистецтво оновлюється. Нині сучасні технології надають можливість ознайомитися з різними постановками танців народів світу, не від'їжджаючи нікуди.

Прикладом поєднання традиційності в танці може також бути театральна вистава «Shen Yun Performing Arts» (Ансамбль класичного китайського танцю), що знайомить глядача із традиціями, віруваннями і мистецтвом Китаю, з культурою, що не підвладна часу. «Краса первозданної природи, класичні китайські сади, різноманіття давніх ремесел Китаю, твори прикладного мистецтва, небесні сцени і пейзажі – все це дає нам змогу побачити цифровий проектор» [9]. Художня трупа представляє глядачеві не тільки класичний китайський танець – вона відроджує на сцені традиційні танцювальні стилі в сучасному баченні, костюми і музику 55-ти етнічних груп Китаю. Художник-постановник Роберт Стромберг (володар «Оскара» і «Премії Еммі» за роботу у фільмі «Аватар») щодо цієї вистави зауважив, що «декорації під час вистави могли б самі по собі стати новою формою мистецтва – живий виступ акторів у поєднанні з фоном, створеним цифровим проектором» [9]. Інтерактивний дисплей прийшов на зміну традиційно використовуваних мотузок, шківів та мішків з піском. Декорації «Shen Yun» створюють відчуття, ніби одночасно здійснюється показ і театрального виступу, і кіно. Отже, виступи китайської трупи «Shen Yun» є зразком вдалої сучасної інтерпретації етнічних танців, що є своєрідним поштовхом для створення мистецтва майбутніх поколінь.

Традиції фольклору сьогодні в Україні, розвиваються переважно не в побуті або середовищі народу, а в так званих вторинних формах культури:

- аматорських колективах (етнографічних або фольклорних), які використовують автентичний матеріал в елементарних сценічних формах і які є по своїй суті синтетичні, наприклад ансамблі «Покуття», «Галичина» та ін.;
- професійних колективах (ансамблях танцю, ансамблях пісні і танцю, народних хорах, фольклорно-етнографічних колективах), які обробляють фольклор до високого художнього рівня;
- на професійній балетній сцені у виставах, створених на основі музично-хореографічного фольклору.

Найдавнішим народним танцем культового походження, не тільки в Україні, є танок. На визначених ступенях розвитку він є у всіх народів, але в кожного народу хороводи мають свої національні особливості. Зв'язок із працею, побутом, зацікавленість народу в обрядах і в хороводах зберігається до наших днів. «Таргарехе-Алуна» – жіночий естонський танець хороводного типу. Виконують його селянки; взявшись за руки, вони повільно рухаються проти годинникової стрілки. Потім, переступаючи з ноги на ногу (як би приминаючи землю або грасуючи траву) дівчата нахиляють корпус вперед і високо піднімають назад з'єднані руки.

Вважається, що танок – найдавніша форма російської народної танцювальної творчості. Однак навіть поверхове знайомство з тематикою російських «хороводів» говорить про їх досить пізні походження. У танку людина постає як соціальний тип,

відображається у світлі взаємин із суспільством, в той час як в обрядах людина виступає як ще не відділена від природи. Це говорить про те, що російський народний танок – результат більш сформованої культури. Йому передували ранні, початкові види стародавньої танцювальної творчості, зокрема обрядові танці.

Народні традиції склалися протягом століть. Ті обряди, які дійшли до наших днів, в силу багатьох історичних причин, зазнали значних змін. Аудиторія бачить традиційні танці релевантними, коли вони виконуються на сучасній основі. Наприклад, у Кореї побутує традиційний народно-сценічний танець «Чхильсон» [9], що втілює танець культу «семи зірок». Цей танець популярний і до сьогодні. Загалом культурі і обрядові постановки органічно включені в систему традиційних свят Кореї (наприклад, свято урожаю Чхусок, свято землі Тано, Новий рік – Солналь та ін.). Втім культова традиційна практика танцю зберігається не тільки в Кореї, а й в інших країнах, і є свого роду «візитівкою» країни.

У традиції північних карелів набули поширення фінські танці «Piirileikki» («піірілейккі»), етнічна своєрідність яких становить коло (по-карельські – Кіжаєв,) [2, 63]. «Piirileikki» є не тільки фінськими, але і Інгерманландськими круговими піснями-танцями. У стародавньому традиційному карельському танці «коло» і «вісімка» були основними малюнками, поширеною моделлю карело-фінського руху [2].

До народно-сценічної хореографії належать також обрядові та побутові танці. В обряді взяли за основу дії імітувати звірів, птахів, імітація явищ природи. Тим самим люди закріплюють знання та вміння. Наприклад, традиційні танці фіно-угорського народу Півночі, як правило, починають жінки після очисного ритуалу, пов'язаного з обрядовою дією, «прощання з ведмедем» [2]. Чоловіки, зайняті грою, єдиноборством, киданням ласо, палицями, показують свою силу, витривалість, спритність. Тувинський танець «танець орла» де танцювальні елементи несуть духовно змістовний сенс. Пластично образні можливості мови танцю візуально передають духовно-релігійну ідею – шанування птиці «уособлювала орла, відображаючи кружляння орла над видобутком, майбутню сутичку з ворогом» [6]. Сюди належать танці народної творчості Білорусії: «Козел», «Коза», «Бичок», «Горобець». У танці «Чарот» (очерет) замальовується очерет поліських боліт у різну погоду. У білоруських танцях і нині виразна народна основа, зв'язок праці з побутом. У танці «Товкачики» відтворюється процес товчення в ступі зерна. Танець «Бульба» демонструє, як садять, обробляють і збирають картоплю. У танці «Качан» показують посадку капусти і лякання зайця. «Льонок» – танець, у якому відображається обробка льону, ткання полотна і пошиття сорочок [1]. Так створювалися різноманітні варіації танців і в Україні, наприклад такі як «Жучок», основною темою якого є звички комахи. Схожими танцями є «Пташка», «Козлик», де представлені звички птахів, тварин. А в таких танцях, як «Очерет» та «Матльот», зображуються явища природи.

У сучасному українському народно-сценічному танці за основу беруть також ідею-сюжет із життя народу. Наявність змісту, реалістична форма його відображення, індивідуальність і виразність виконання, а також висока техніка танцю, є тими установками, на яких будується і розвивається національна танцювальна культура. Традиційна танцювальна культура циган Угорщини, зберегла багато своїх танців –

«Посиденьки», «Танець з пляшками», «Сватання», «Стрічка», які мають свої відмітні риси і не схожі з танцями іспанських або російських циган [5, 298]. Фольклорні танці Угорщини відрізнялись специфікою виконання під народні мелодії циганських оркестрів. У XIX ст. танець втрачав свої характерні народні риси, доповнюючи рухи класичним танцем [5, 298]. Поступово угорський танець набув салонно-аристократичного стилю зберігаючи при цьому традиції, благородну манеру виконання і високу техніку танцю.

Історія китайського танцю багато століть безпосередньо пов'язана з національною історією Китаю. За артефактами, які дійшли до нашого часу, можна відзначити, що спочатку танець був формою поклоніння імператору. З допомогою танців показувалася військова міць імперії і духовне багатство нації. Пізніше танець став розважальним дійством. Танець з рукавами – це традиційний танець Пекінської опери, і сучасний китайський класичний танець успадкувавши цей стиль саме зі спектаклів опери [10, 15]. Найбільш відомий і популярний танець з рукавами – це Сюань Цзи. Віяло, меч і рукава стали своєрідними символами китайського танцю. Танець з мечем символізує мужній характер, під час його виконання повільні плавні рухи з мечем змінюються швидкими, різкими. В епоху династії Тан саме танець з мечем виконували жінки [10, 19]. У такий спосіб у сучасному Китаї значно розширюються основи розвитку національних традицій хореографії. Хореографія в Китаї представляється як синтетичне мистецтво, в якому переплетені духовно-релігійні ідеї, елементи бойового мистецтва, акробатики та народні традиції. Симбіоз різних елементів надає унікальність танцювальній культурі Китаю, не втрачаючи при цьому традиції народу.

Стародавні традиції та їх цінні залишки становлять основу всього пізнішого розвитку народно-сценічної хореографії. Для збереження танцювального мистецтва того чи іншого народу, особливого значення набуває звернення до фольклору як органічної частини традиційної культури, її відвічного гуманістичного початку. У фольклорній формі інтегрується, закріплюється й акумулюється традиція, що виробляється етносом або його локальною групою. Інтерес до фольклору, до традиційної культури спостерігається й сьогодні, не тільки у вигляді наслідування обрядів і виконання пісень, а й через застосування традицій в народно-сценічному танці.

За багатовіковий період розвитку народної хореографії, починаючи з фольклорного танцю, якому властива своєрідна манера виконання, можна простежити глибокий вплив народних традицій на становлення і розвиток народно-сценічної хореографії. Відхід від народних традицій знеособлює творчість народу. У своїх програмах багато самодіяльних та професійних ансамблів танцю, не тільки в Україні, вміло використовують традиції, які постійно змінюються, що впливає і на сучасну народно-сценічну хореографію. Це дослідженні крізь призму українського світосприйняття доповнює розуміння значимості традицій, які стали підґрунтям народно-сценічних танців сучасності в Україні.

Література:

1. Бойко А. Б. Білоруське танцювальне мистецтво [Електронний ресурс] / А. Б. Бойко // Лекція з дисципліни «Теорія та метод. виклад. нар.-сцен. танцю». – Львів : Львівський держ. ун. фіз. кул.-ри, 2013. – Режим доступу : <http://3w.ldufk.edu.ua/files/kafedry/>

kaf_khoreohrafii/tim_vykl_narodno_scenichnoho_tanciu/lek_1.pdf. 2. Бурнаев А. Г. Характерные черты финно-угорской танцевальной традиции / А. Г. Бурнаев // Межд. науч. журн. «Финно-угорский мир» : ФГБОУ ВПО «Мордовский государственный университет им. Н. П. Огарёва», 2011. – № 2/3. – С. 62–67. 3. Гуменюк А. І. Українські народні танці / А. І. Гуменюк [упор. А. І. Гуменюк]. – Київ : Наукова думка, 1969. – 615 с. 4. Дорошенко В. Ф. Народно-сценічний танець як національне надбання хореографічної культури України / В. Ф. Дорошенко // Культура України. – Харків, 2013. – Випуск № 43. 5. Зайцев Є. В. Основи народно-сценічного танцю / Є. В. Зайцев, Ю. В. Колесниченко. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 416 с. 6. Санчай Ч. Х. «Танець орла» – духовно-художественное наследие тувинского народа [Электронный ресурс] / Ч. Х. Санчай // Новые исследования Тувы, 2014. – № 1. – Режим доступа : http://www.tuva.asia/journal/issue_21/6943-sanchay.html. 7. Соколов А. А. Проблема изучения танцевального фольклора / А. А. Соколов // Методы изучения фольклора : сб. науч. тр. / [отв. ред. В. Е. Гусев]. – Ленинград : Лениздат, 1983. – Вып. 7. – С. 126–138. – (Фольклор и фольклористика). 8. Тара Мак Исаак. Shen Yun: Волшебство цифровой проекции (Часть 3) [Электронный ресурс] / Тара Мак Исаак // Велика епоха. – 22 юн. – 2012. – Режим доступа : <http://www.epochtimes.com.ua/ru/china/culture/shen-yun-volshebstvo-tsifrovoyu-proektsii-chast-3-103934.html>. 9. Толстых И. Н. Этнокультурные особенности хореографического искусства корейцев: автореф. дис. ... канд. истор. наук: спец. 07.00.07 – «Этнография, этнология и антропология» / И. Н. Толстых. – Владивосток, 2010. – 28 с. 10. Чэнь Цзин. Педагогические основы развития национальных традиций хореографии Китая : автореф. дис. на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. : 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Чэнь Цзин. – Москва : Моск. госуд. ун-т культуры и искусств, 2012. – 24 с.